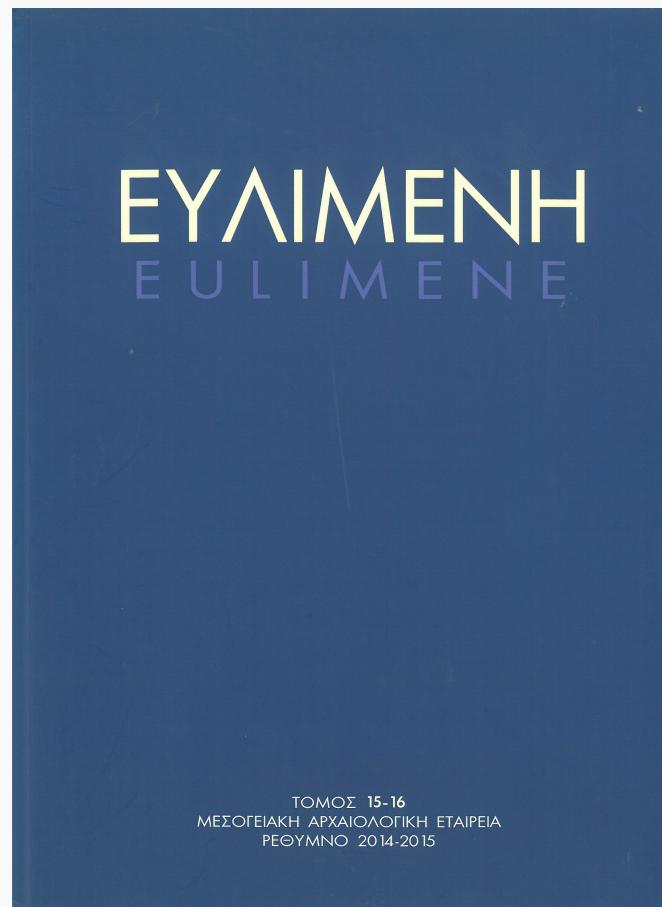

EULIMENE

##plugins.generic.pdfFrontPageGenerator.front.vol## 15 (2014)

EULIMENE 15-16 (2014-2015)

Book Review, R. Pereira, M. Helena. Greek vases in Portugal (2nd edition with a new supplement; 1st edition 1962). Coimbra: Centro de Estudos Clássicos e Humanísticos da Universidade de Coimbra (CECH), 2010. 165 p., 66 p. of plates. €17.00 (pb). ISBN 9789

doi: [10.12681/eul.32816](https://doi.org/10.12681/eul.32816)

ΕΥΛΙΜΕΝΗ

ΜΕΛΕΤΕΣ ΣΤΗΝ ΚΛΑΣΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ,
ΤΗΝ ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΗ, ΤΗΝ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΠΥΡΟΛΟΓΙΑ

Τόμος 15-16
Μεσογειακή Αρχαιολογική Εταιρεία
Ρέθυμνο 2014-2015

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Π. Μανουσάκη 5–B. Χαλή 8
GR 741 00–Ρέθυμνο

Χατζηχρήστου 14
GR 117 42–Αθήνα

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ–ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ
Δρ. Νίκος Λιτίνας (Ρέθυμνο)
Αναπλ. Καθ. Μανόλης Ι. Στεφανάκης (Ρόδος)

ΒΟΗΘΟΙ ΕΚΔΟΣΗΣ

Δρ. Δήμητρα Τσαγκάρη (Αθήνα)
Δρ. Σταυρούλα Οικονόμου (Αθήνα)
Γεώργιος Μαυρουδής (Ρόδος)

PUBLISHER
MEDITERRANEAN
ARCHAEOLOGICAL SOCIETY

P. Manousaki 5–V. Chali 8
GR 741 00–Rethymnon

Chatzichristou 14
GR 117 42–Athens

PUBLISHING DIRECTORS, EDITORS-IN-CHIEF
Dr. Nikos Litinas (Rethymnon)
Assoc. Prof. Manolis I. Stefanakis (Rhodes)

ASSISTANTS TO THE EDITORS

Dr. Dimitra Tsangari (Athens)
Dr. Stavroula Oikonomou (Athens)
Georgios Mavroudis (Rhodes)

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Καθ. Πέτρος Θέμελης (Ρέθυμνο)
Καθ. Νίκος Σταμπολίδης (Ρέθυμνο)
Ομ. Καθ. Alan W. Johnston (Λονδίνο)
Καθ. Mariusz Mielczarek (Łódź)
Καθ. Άγγελος Χανιώτης (Princeton)
Αναπλ. Καθ. Μανόλης Ι. Στεφανάκης (Ρόδος)
Δρ. Ιωάννης Τουράτσογλου (Αθήνα)
Δρ. Νίκος Λιτίνας (Ρέθυμνο)
Καθ. Αναγνώστης Αγγελαράκης (Adelphi)
Καθ. Σταύρος Περεντίδης (Αθήνα)

ADVISORY EDITORIAL BOARD

Prof. Petros Themelis (Rethymnon)
Prof. Nikos Stampolidis (Rethymnon)
Em. Prof. Alan W. Johnston (London)
Prof. Mariusz Mielczarek (Łódź)
Prof. Angelos Chaniotis (Princeton)
Assoc. Prof. Manolis I. Stefanakis (Rhodes)
Dr. Ioannis Touratsoglou (Athens)
Dr. Nikos Litinas (Rethymnon)
Prof. Anagnostis Agelarakis (Adelphi)
Prof. Stavros Perentidis (Athens)

Η ΕΥΛΙΜΕΝΗ είναι μία επιστημονική περιοδική έκδοση με κριτές που περιλαμβάνει μελέτες στην Κλασική Αρχαιολογία, την Επιγραφική, τη Νομιοματική και την Παπυρολογία εστιάζοντας στον Ελληνικό και Ρωμαϊκό κόσμο της Μεσογείου από την Ύστερο μινωϊκή / Υπομινωϊκή / Μυκηναϊκή εποχή (12^{ος} / 11^{ος} αι. π.Χ.) έως και την Ύστερη Αρχαιότητα (5^{ος} / 6^{ος} αι. μ.Χ.).

Η ΕΥΛΙΜΕΝΗ περιλαμβάνει επίσης μελέτες στην Ανθρωπολογία, Παλαιοδημογραφία, Παλαιοπεριβάλλον, Παλαιοβιοτανολογία, Ζωοαρχαιολογία, Αρχαία Οικονομία και Ιστορία των Επιστημών, εφόσον αυτές εμπίπτουν στα προαναφερθέντα γεωγραφικά και χρονικά δρια. Ευρύτερες μελέτες στην Κλασική Φιλολογία και Αρχαία Ιστορία θα γίνονται δεκτές, εφόσον συνδέονται άμεσα με μία από τις παραπάνω επιστήμες.

Παρακαλούνται οι συγγραφείς να λαμβάνουν υπόψη τους τις παρακάτω οδηγίες:

1. Οι εργασίες υποβάλλονται στην Ελληνική, Αγγλική, Γερμανική, Γαλλική ή Ιταλική γλώσσα. Κάθε εργασία συνοδεύεται από μια περίληψη περίου 250 λέξεων σε γλώσσα άλλη από εκείνη της εργασίας.
2. Συντομογραφίες δεκτές σύμφωνα με το *American Journal of Archaeology, Numismatic Literature, J.F. Oates et al., Checklist of Editions of Greek and Latin Papyri, Ostraca and Tablets, ASP*.
3. Οι εικόνες πρέπει να υποβάλλονται σε μορφή αρχείου .jpg ή .tiff και σε ανάλυση τουλάχιστον 1,200 dpi (dots per inch) προκειμένου για γραμμικά σχέδια και 400 dpi για ασπρόμαυρες εικόνες (στην κλίμακα του γκρι). Όλα τα εικονογραφικά στοιχεία πρέπει να είναι αριθμημένα σε απλή σειρά.
4. Οι εργασίες υποβάλλονται ηλεκτρονικά στις ακόλουθες διευθύνσεις: litinasn@uoc.gr και stefanakis@rhodes.aegean.gr.

Είναι υποχρέωση του κάθε συγγραφέα να εξασφαλίζει γραπτή άδεια για την αναπαραγωγή υλικού που έχει δημοσιευτεί αλλού ή είναι αδημοσίευτο.

Οι συγγραφείς θα λαμβάνουν ανάτυπο της εργασίας τους ηλεκτρονικά σε μορφή αρχείου .pdf και έναν τόμο του περιοδικού.

Συνδρομές – Συνεργασίες – Πληροφορίες:

Μεσογειακή Αρχαιολογική Εταιρεία, Π. Μανουσάκη 5 – Β. Χάλη 8, Ρέθυμνο – GR 74100

Δρ. Νίκος Λίτινας, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Τμήμα Φιλολογίας, Ρέθυμνο – GR 74100 (litinasn@uoc.gr)

Αναπλ. Καθ. Μανόλης Ι. Στεφανάκης, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών, Ρόδος – GR 85132
(stefanakis@rhodes.aegean.gr)

web: <http://www.eulimene.eu/>

EULIMENE is a refereed academic periodical which hosts studies in Classical Archaeology, Epigraphy, Numismatics, and Papyrology, with particular interest in the Greek and Roman Mediterranean world. The time span covered by EULIMENE runs from the Late Minoan / Sub Minoan / Mycenaean period (12th / 11th cent. BC) through to the Late Antiquity (5th / 6th cent. AD).

EULIMENE will also welcome studies on Anthropology, Palaeodemography, Palaio-environmental, Botanical and Faunal Archaeology, the Ancient Economy and the History of Science, so long as they conform to the geographical and chronological boundaries noted. Broader studies on Classics or Ancient History will be welcome, though they should be strictly linked with one or more of the areas mentioned above.

It will be very much appreciated if contributors consider the following guidelines:

1. Contributions should be in either of the following languages: Greek, English, German, French or Italian. Each paper should be accompanied by a summary of about 250 words in one of the above languages, other than that of the paper.
2. Accepted abbreviations are those of *American Journal of Archaeology, Numismatic Literature, J.F. Oates et al., Checklist of Editions of Greek and Latin Papyri, Ostraca and Tablets, ASP*.
3. Illustrations should be submitted in .jpg or .tiff format of at least 1,200 dpi (dots per inch) for line art and 400 dpi for halftones (grayscale mode) resolution. All illustrations should be numbered in a single sequence.
4. Please submit your paper to: litinasn@uoc.gr and stefanakis@rhodes.aegean.gr.

It is the author's responsibility to obtain written permission to quote or reproduce material which has appeared in another publication or is still unpublished.

Offprint of each paper in .pdf format, and a volume of the journal will be provided to the contributors.

Subscriptions – Contributions – Information:

Mediterranean Archaeological Society, P. Manousaki 5 – V. Chali 8, Rethymnon – GR 74100

Dr. Nikos Litinas, University of Crete, Department of Philology, Rethymnon – GR 74100 (litinasn@uoc.gr)

Assoc. Prof. Manolis I. Stefanakis, University of the Aegean, Department of Mediterranean Studies, Rhodes – GR 85132 (stefanakis@rhodes.aegean.gr)

web: <http://www.eulimene.eu/>

Περιεχόμενα
ΕΥΛΙΜΕΝΗ 15-16 (2014-2015)

List of Contents
EULIMENE 15-16 (2014-2015)

Περιλήψεις / Summaries / Zusammenfassungen / Sommaires / Riassunti6

Eirene Poupaki, Hand mills from the vicinity of the Athenian Acropolis. The findings from Athens Metropolitan Railway excavations..... 11

Nikos Panagiotakis – Marina Panagiotaki, Kefala between Skopela and Gournes: A possible Greek sanctuary..... 55

Απόστολος Δ. Θάνος, Ο ρυγάφος του Τάλω. Παρατηρήσεις στα έργα ενός αγγειογράφου του τέλους του 5^{ου} αι. π.Χ. 67

Εριφύλη Κανίνια, Χρυσά στεφάνια με φύλλα κισσού από τις αρχαίες ροδιακές νεκροπόλεις. 101

† Γιώργος Δεσπίνης, Πλακούντες ιδιόχημοι..... 121

Eleni K. Tziligkaki, A quarry-mark from ancient Thera 131

Βιβλιοκρισίες / Book Reviews

Rocha Pereira, M. Helena. *Greek vases in Portugal* (2nd edition with a new supplement; 1st edition 1962). Coimbra: Centro de Estudos Clássicos e Humanísticos da Universidade de Coimbra (CECH), 2010. 165 p., 66 p. of plates. €17.00 (pb). ISBN 9789898281241 (**Anthi Dipla**)..... 149

Hans v. Mangoldt, *Makedonische Grabarchitektur. Die Makedonischen Kammergräber und ihre Vorläufer*, Band I: Text, Band II: Tafeln und Karten, Tübingen-Berlin 2012 (**Ιωάννης Π. Τουράτσογλου**). 151

G.F. La Torre, *Sicilia e Magna Grecia. Archeologia della colonizzazione greca d'Occidente [Manuali Laterza, 314]*, Roma-Bari, editore Laterza, 2011. Pp. XIII+409 [ISBN: 978-88-420-9511-8] (**Paolo Daniele Scirpo**)..... 154

Περιλήψεις / Summaries / Zusammenfassungen /

Sommaires / Riassunti

Eirene Poupanaki, Hand mills from the vicinity of the Athenian Acropolis. The findings from Athens Metropolitan Railway excavations, *ΕΥΛΙΜΕΝΗ* 15-16 (2014-2015), 11-53.

Χειρόμυλοι από την περιοχή της αθηναϊκής Ακρόπολης. Τα ευρήματα από τις ανασκαφές των αθηναϊκών ΜΕΤΡΟ. Το παρόν άρθρο αποτελεί προκαταρκτική παρουσίαση των χειρομύλων για την άλεση των δημητριακών που εντοπίστηκαν κατά την ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο Μακρυγιάννη, στους πρόποδες της Αθηναϊκής Ακρόπολης, την οποία διενήργησε η πρώην Α' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων πριν από την κατασκευή του Σταθμού του ΜΕΤΡΟ «Ακρόπολις». Η έρευνα επικεντρώνεται στους χειρόμυλους παλινδρομικής κίνησης, τους χειρόμυλους «ολυνθιακού τύπου» και στους περιστροφικούς χειρόμυλους, οι οποίοι ήρθαν στο φως κατά την ανασκαφή, όχι κατά χώραν, αλλά είτε ανασύρθηκαν από επιχώσεις διαφόρων χρονικών περιόδων, κυρίως αρχαίων φρεάτων και δεξαμενών, είτε είχαν εντοιχισθεί σε τοιχοποίες ή θεμελιώσεις διαφόρων κτιρίων. Αυτοί οι χειρόμυλοι ήταν κατασκευασμένοι από ηφαιστειακά πετρώματα άγνωστης προέλευσης, δεδομένου ότι δεν έχουν διενεργηθεί έως σήμερα πετρολογικές αναλύσεις. Οι μυλόλιθοι παλινδρομικής κίνησης «σαμαρωτού τύπου» και οι μυλόλιθοι «ολυνθιακού τύπου» αποτελούν την πλειονότητα των αντικειμένων που μελετήθηκαν και χρονολογούνται σε γενικές γραμμές από την προϊστορική εποχή έως τη ρωμαϊκή περίοδο, ενώ οι περιστροφικοί χειρόμυλοι είναι σπάνιοι. Επιχειρείται η χρονολόγηση των αθηναϊκών χειρομύλων της ανασκαφής με βάση τη σύγκρισή τους με ήδη δημοσιευμένα παράλληλα από άλλες περιοχές, τη χρονολόγηση της στρωματογραφίας της ανασκαφής και τα καλά χρονολογημένα συνευρήματά τους. Τέλος, σκιαγραφείται μία πτυχή της καθημερινής ζωής των κατοίκων της περιοχής, που κατά μερικούς ερευνητές ταυτίζεται με το Αθηναϊκό Δήμο του Κολλυτού.

Nikos Panagiotakis – Marina Panagiotaki, Kefala between Skopela and Gournes: A possible Greek sanctuary, *ΕΥΛΙΜΕΝΗ* 15-16 (2014-2015), 55-66.

Η Κεφάλα μεταξύ Σκοπέλας και Γούρνων: ένα πιθανό ιερό ελληνικών χρόνων. Αρχιτεκτονικά κατάλοιπα που εντοπίστηκαν στον λόφο Κεφάλα στη βόρεια-κεντρική Κρήτη κατά την επιφανειακή έρευνα *The Pediada Survey Project*, ανήκουν μάλλον σε κάποιο ιερό ελληνικών χρόνων παρά σε μια ακρόπολη ή ένα οχυρό. Την ταύτιση με το πρώτο ενισχύουν το χαμηλό ύψος του λόφου και η εύκολη πρόσβαση στην κορυφή από τα νότια, καθώς και το επιπεδοποιημένο πλάτωμα που τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα ορίζουν. Η ταύτιση των αρχιτεκτονικών καταλοίπων με ιερό ενισχύεται επίσης από την γεωγραφική θέση της Κεφάλας, κατά πάσα πιθανότητα, στα όρια των μεγάλων πόλεων-κρατών της Κνωσού και της Λύκτου-Χερσονήσου, αλλά και την καλής ποιότητας κεραμική που σχετίζεται με αυτά.

Απόστολος Δ. Θάνος, Ο ζωγράφος του Τάλω. Παρατηρήσεις στα έργα ενός αγγειογράφου του τέλους του 5^{ου} αι. π.Χ., *EYALIMENH* 15-16 (2014-2015), 67-100.

The Talos painter. Remarks on the works of a late 5th century B.C. vase-painter. The subject of the present article is the works of Talos Painter. The specific painter, whose action is confined in the last decades of the fifth century B.C. and early fourth century B.C., is one of the main representatives of the “Rich Style”. The conventional name “Talos Painter” was given to the vase painter by J.D. Beazley due to the depiction of the mythical bronze giant Talos on the main side of the volute crater that was found in the necropolis of Ruvo in Apulia.

In the first part of the article the stylistic characteristics are examined in order to clarify his artistic “identity”. The analysis of those stylistic characteristics has facilitated the re-examination of older attributions of certain vases.

Following this the types of vases decorated by the Talos Painter were examined. From the study of the available material, it seems that he preferred large vases, especially craters and loutrophoroi and also amphora of Panathenaic type, nuptials lebes, hydries and pelikes. The representations decorating those vases have also been examined and analyzed.

Finally, the article concludes with the examination of his apprenticeship and his collaboration with other painters. This examination can lead to the suggestion that the Talos Painter could have been an apprentice to Meidias Painter and also that he co-existed for a certain period in the same workshop with the Modica Painter.

Εριφύλη Κανίνια, Χρυσά στεφάνια με φύλλα κισσού από τις αρχαίες ροδιακές νεκροπόλεις, *EYALIMENH* 15-16 (2014-2015), 101-119.

Gold wreaths with ivy leaves from the nekropoleis of the Rhodian State. The nekropoleis over the greater area of the Rhodian State yielded a considerable number of pure gold wreaths, unfortunately most of them in fragmentary condition. Among them, two gold wreaths with ivy leaves, preserved mostly intact, are of special interest: the wreath from Megisti (Kastellorizo), now housed in the National Archaeological Museum, Athens (cat. no. Xp 1058) and one wreath found during rescue excavation in the eastern necropolis of Rhodes (Rhodes Museum, cat. no. M 1529).

The gold wreath from Kastellorizo, found in 1913 by three residents of the island on the plateau of Hagios Georgios tou Vounou, was handed over to the archaeologist Nikolaos Kyparissis and transferred to the National Museum in Athens as a gift to the motherland from a humble faraway corner of Greek soil. Regarding its date, a first, rather early evaluation is based on its typological similarities with the excavated wreaths from Sevasti (Thessaloniki Museum, cat. no. ΜΔ 2579) and Apollonia (Thessaloniki Museum, cat. no. ΑΠΟ 662), which date to the middle and the third quarter of the 4th cent. B.C. respectively. However, certain construction innovations, already adopted in the Kastellorizo wreath (gold ribbon-shaped stalks, small tubes soldered on the circular stem for the stalks to fit into, the delicate flower sprays instead of steady corymbs etc.), are also encountered in the ivy wreath of Rhodes Museum M 1529 with gold ribbon-shaped leaf-bearing strip; since the latter was found in a stone casket (*osteothekē*), its earliest date is estimated at shortly before the middle of the 3rd cent. B.C. It would, therefore, be appropriate to

lower the date of the Kastellorizo wreath to the final years of the 4th or rather the early 3rd cent B.C. The wreath from Kastellorizo exudes the simplicity of a classical construction (we might characterize it as a work of art) and at the same time, it is enveloped in an aura of a more delicate movement, a subtle playfulness, a concept of wealth, which precisely characterizes a hellenistic creation.

It is doubtful whether the rather unskilled work connecting the two parts of the circular stem of the Kastellorizo wreath with twisted wire is original; the two parts may have originally been joined by a flexible ornamental element (Heraklean knot or double twined wire) or the circular stem may have been constructed as a single piece and the wire coil at the front of the wreath which keeps the two parts of the stem together may be an ancient repair. A close inspection of the stemless and somehow damaged heart-shaped leaflet which ornaments the top of the Kastellorizo wreath (now stuck on site with resin) showed that it did not originally belonged to this wreath and most probably it was used (obviously “recycled” from another wreath) to disguise the ancient repair.

On the other hand, the ivy wreath of Rhodes Museum M 1529, seems to be a fine specimen of a massive production, during which the constituent parts of a wreath were made separately and, eventually, assembled according to the wishes of the clientele; this practice may be thought as typical of the vigorous commercial activity in the Hellenistic Rhodian State. Thus, the two ivy wreaths represent two different stages of constructional conception within the chronological framework between the final years of the 4th and the middle of the 3rd cent. B.C.

The two ivy wreaths from the nekropoleis of the ancient Rhodian State (together with a third one, still unpublished, found recently during rescue excavation in the Rhodian nekropolis) constitute a relatively large proportion of the totally ten known pure gold wreaths with ivy leaves; the rarity of ivy wreaths is probably mainly due to the fact that it takes more gold sheets to fabricate heart-shaped ivy leaves than lanceolate myrtle ones. Also, the cost of ivy leaves would have been higher by the additional material and work required to reinforce the support of the sizeable heart-shaped leaves. However, it seems that the wealthy middle class Rhodian society of the Hellenistic time, largely familiar with the cult of Dionysos – obviously under the influence of the active *koinon of Dionysiastai* – could possibly afford the purchase of an ivy wreath. The rather large proportion of ivy leaf wreaths found in the nekropoleis of the ancient Rhodian State could also be associated with the chthonic aspect of the cult of Dionysos, which appears to have been widespread in Rhodes as demonstrated by a series of finds and, most importantly, the relief representations of the Dionysiac procession on the grave complexes at Korakonero (Bilde 1999, 227 ff.).

† Γιώργος Δεσπίνης, Πλακούντες ιδιόσχημοι, *EYALIMENH* 15-16 (2014-2015), 121-130.

In der vorliegenden Untersuchung wird das Deutungsproblem behandelt, das die Darstellungen auf einer Gruppe von Weihreliefsaufwerken, die aus Attika stammen und sehr wahrscheinlich alle ins 4. Jahrhundert v. Chr. zu datieren sind. Auf diesen Reliefs sind ein, zwei oder dreigleichtartige Motive nebeneinander dargestellt, die aus zwei sich X-förmig kreuzenden, schwacheingetieften Elementen bestehen. Auf den abgerundeten Enden erkennt man in Relief dargestellte oder eingeritzte Mondsichel und auf dem Kreuzungspunkt einen plastischen Knopf.

S.A. Koumanoudis erwog in seiner 1862 erschienenen Publikation eines dieser Reliefs, das eine Weihinschrift für Demeter und Kore besitzt, dass hier eine Art von Backwerk dargestellt sein könnte, ein Vorschlag, dem die jüngere Forschung mit Zurückhaltung gegenüber tritt. Verf. stimmt Koumanoudis dagegen zu und erkennt in den Reliefdarstellungen ein Backwerk, das in der antiken Literaturlands *κρηπίδες* bezeichnet wird. Bei Polydeukes und Hesychios ist überliefert, dass diese *κρηπίδες* eine den Schuhsohlenähnliche Form besaßen, von denen sich auch der Name herleitet. Die Kuchen bestanden aus Mehl und Honig und waren *έγχυτοι*, was bedeutet, dass der Teig in Formen gegossen wurde. Nachdem sie aus der Form genommen worden waren, wurden sie vor dem Ausbacken über Kreuz angeordnet und an den Enden mit den Mondsicheln so wie auf dem Kreuzungspunkt mit einem Knopf versehen. Wie Polydeukes berichtet, wurde das Backwerk in Stücke gebrochen und zusammen mit Geflügelbrühe verzehrt. Auf das Gebäck wurde auch auf Holzkohlen feuergegrilltes Geflügel gelegt, das als erstes verspeist wurde. Für die eigenartige Kombination von süßem Backwerk mit Geflügel brühe verweist Verf. auf ein modern griechische Süßigkeit, zu deren Zutaten neben Mehl, Zucker und Milch auch gekochtes Hühnerfleisch gehört.

Eleni K. Tzilgkaki, A quarry-mark from ancient Thera, *ΕΥΛΙΜΕΝΗ* 15-16 (2014-2015), 131-148.

Ένα λιθουργικό σήμα από την αρχαϊα Θήρα. Οι επαφές μεταξύ Κρήτης και Θήρας κατά την ανατολιζουσα και αρχαϊκή περίοδο, επιβεβαιωμένες από τον Ηρόδοτο, την κεραμική και τη γλυπτική, ενισχύονται επιπλέον από δύο «λιθουργικά σήματα» σε λατομεία των δύο νησιών. Ένα λατομικό σήμα στον τύπο του Παραθύρου ή της Πύλης είχε χαραχθεί σε λατομείο του 7^{ου} αι. π.Χ. στο όρος Προφήτης Ηλίας στη Θήρα. Ο αρχαϊκός χαρακτήρας της θέσης σε συνδυασμό με την παντελή απουσία του τύπου του Παραθύρου στο σύνολο των λιθουργικών σημάτων του YM I οικισμού του Ακρωτηρίου, αποκλείουν την πιθανότητα μινωικής χρονολόγησης. Υπ' αυτήν την έννοια, στην παρούσα εργασία υποστηρίζεται ο αρχαϊκός χαρακτήρας στο τμήμα του λατομείου «Στα Σκαριά» Παλαικάστρου Κρήτης, στο οποίο είναι χαραγμένο ένα λατομικό σήμα επίσης στον τύπο του Παραθύρου. Δεν είναι πρωτοφανής άλλωστε η επιβίωση συμβόλων της Εποχής του Χαλκού στην αρχαϊκή περίοδο. Αυτά τα λατομικά σήματα θα μπορούσαν να ερμηνευθούν ως ενδείξεις μιας κομπανίας χτιστών, οι οποίοι μετακινούνταν από μέρος σε μέρος κατά παραγγελία. Παράλληλα προσφέρονται από την Αθήνα του 4^{ου} αι. π.Χ. αλλά και από τα «μπουλούκια» των παραδοσιακών χτιστών στην ηπειρωτική Ελλάδα από τον 18^ο αιώνα έως τα μέσα της δεκαετίας του '60. Μια πιθανή θαλάσσια διαδρομή μεταξύ της Θήρας του 7^{ου} αι. π.Χ. και των ανατολικών ακτών της Κρήτης απηχείται στον Ηρόδοτο (4.151-152). Αρχαϊκά μαρμάρινα γλυπτά από τη Θήρα με επιρροές από την ανατολιζουσα γλυπτική της Κρήτης, θηραϊκή κεραμική στην Κρήτη σε θέσεις εγγύς κοιτασμάτων λευκού μαρμάρου, και οι εμπορικές επαφές της Θήρας με την Αξό, η επικράτεια της οποίας εμφανίζει μαρμαροφορία, συμπληρώνουν την εικόνα της κινητικότητας Κρητών γλυπτών και αρχιτεκτόνων κατά τον 7^ο και 6^ο αι. π.Χ.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ / BOOK REVIEWS

Rocha Pereira, M. Helena. *Greek vases in Portugal* (2nd edition with a new supplement; 1st edition 1962). Coimbra: Centro de Estudos Clássicos e Humanísticos da Universidade de Coimbra (CECH), 2010. 165 p., 66 p. of plates. € 17.00 (pb). ISBN 9789898281241.

Helena Rocha Pereira, a student of late Sir John Beazley, had originally (1962) published an account of vases found in Portugal, either by ancient trade, or by acquisition. *Greek Vases in Poartugal* was at the time an overall useful assemblage and study, in chronological order, of material till then either unpublished, or scattered in different articles. The book had already been long out of print, until the author decided on this “hardly more than a reprint of the 1962 edition” with the addition of only a few more specimens.

Having hardly been revised seems to be one of the major weaknesses of the book, whose approach is by definition quite outdated by now. The bibliography dates mainly before the 1950s, with the exception of a separate List of Abbreviations, associated with an Appendix entitled “A New Supplement” on p. 164 (curiously located after Bibliography and Index Lists), again dating no later than 1981, namely the *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae-LIMC* 1! Otherwise, there is no trace of updating in the discussion of the iconography, which is a major issue, at least with regard to substantial publications, such as the aforementioned *LIMC*, which would have expanded the consideration of mythological scenes, by reference to their iconographic features and history.

The main value of the book should rest in its objective of assembling Greek vases from Portugal, standing in for a *CVA*, such as has never published by the Sciences Academy of Lisbon.¹ It is therefore understandably referred to by specialists as the main source of data on Greek vases from this area of the Mediterranean World. However, its research is neither so careful nor as methodical as in all *CVAs*. For example, in p. 23 the author refers vaguely to Mycenaean and Geometric fragments, as exhibited together in one glass-case at the Portuguese Ethnological Museum, without any further particulars! Moreover, the book fails to discuss systematically the historical presence of Greek vases in ancient Lusitania. Pereira limits herself to two hasty and vague references in p. 1 (Salacia), and p. 10 (Iberian Peninsula), of the Introduction,² without

¹ Compare, however, the rich publications of ancient Greek objects, such as coins or bronzes, associated with the Calouste Gulbenkian Foundation. See Pinto, A.J.N. 2002. *Bronzes figurativos romanos de Portugal*. Lisboa: Fundação Calouste Gulbenkian; Robinson, E.S.G. and M. Castro Hipólito 1971, *A Catalogue of the Calouste Gulbenkian collection of Greek coins. Part 1: Italy, Sicily, Carthage*, Lisboa: Fundação Calouste Gulbenkian; Jenkins, G.K. and M. Castro Hipolito 1989, *A Catalogue of the Calouste Gulbenkian collection of Greek coins. 2: Greece to East*, Lisboa: Museu Calouste Gulbenkian; Castro Hipolito, M. 1996. *Moedas gregas antigas. Ouro*. Lisboa: Museu Calouste Gulbenkian.

² On issues of Greek trade with Iberia and further bibliography, see for example, Cabrera Bonet, P. and C. Sánchez Fernández (eds.) 1998. *Los griegos en España: tras las huellas de Heracles. Exposición May, 27- July 5,*

expanding on the conditions for the development of a horizon for Greek imports in the area, specifying trade routes and commercial network, and tracing possible trading posts, or even colonies, given that in the 5th century, especially its second half, a flourishing market for Greek products, mainly Attic vases, probably exchanged for wheat, can be detected in the Iberian world (see for example footnote 2). Moreover, there is no chapter of General Conclusions in the end.

The Introduction confines itself to an account of vase findings in Portugal, casual or from systematic excavations, as well as, principally, vases acquired from abroad, and the formation of the first collections in the country during the 19th and 20th centuries. It also gives an account of reception of these findings in scholarship, in Portugal and abroad, and of early research on the subject. Large sections are devoted to non-translated, largely unnecessary extracts from sources on collections in various languages.

The text following has the layout and the form of a Catalogue, arranged on the criteria of chronology, provenance and technique/style and continuous numbering. Here, too, are included extracts from previous publications of the vases, at great length and frequency! There are no clear-cut chapters, but rather sections, some by necessity very small, of continuous text. The main focus is on the acquisition and restoration history of the vases proper and/or attribution or interpretation history of the vase painting, with hardly any iconographic analysis of mythological or generic scenes, such as for example of Achilles' ambush of Troilos on the Attic black-figure hydria no. 9 (pp. 41-47, including more than 3 pages of extracts in German and Italian; see also the supplement on pp. 159-165, in which, apart from displaying the results of a new restoration of the vase, the analysis now takes into account some parallels cited in *LIMC*). However, the author may quote some iconographic parallels in other cases, such as for the wrestling scene on the panathenaic amphora no. 10 (p. 48), though without any further comments.

The discussion of the scenes on the body of the Attic red-figure calyx krater no. 26 (pp. 66-72) moves more in the direction of a fuller iconographic analysis, tracing parallels and models for the supposed Rape of the Leucippidae on the upper register, though it does not examine how this theme relates to the pursuits of maenads by satyrs on the lower register, and to the theme of pursuit in general, in the light of more recent iconographic studies.³ The same is also true to some extent of the lengthy consideration of the Paestan red-figure hydria no. 43 (pp. 103-115), mainly offering a far-stretched hypothesis of contamination of a youthful, oriental looking Heracles in the Garden of the Hesperides with similar scenes of Jason, Medea and the dragon.⁴

In conclusion, Pereira assumes a selective, inconsistent approach to iconographic analysis, which ought rather to develop upon similar criteria and to place comparable emphasis on specific aspects in all examples –wherever applicable of course.

This small book is amply illustrated with 66 figure plates, some coloured, of quality ranging from modest to fairly good. No scale is provided by the images, while no actual dimensions are recorded in the Catalogue, a serious oversight. The plates follow the order of the Catalogue, however no captions are added, not even catalogue numbers, should the readers like to refer from plates to text. This omission is somewhat relieved by the Plate list in the front, where it is erroneously stated that the numbers in brackets refer to text –one would think page

1998, *National Archaeological Museum*, Madrid/Athens: Ministerio de Educación y Cultura, Espana/Hellenic Republic, Ministry of Culture.

³ The author could have consulted, inter alia, from a great selection of more recent publications: Sourvinou-Inwood, C. 1987, "A series of Erotic Pursuits: Images and Meanings", *JHS* 107: 131-153. Cohen, A. 1996, "Portrayals of Abduction in Greek Art: Rape or Metaphor?", in Kampen, N. (ed.) *Sexuality in Ancient Art*, 117- -35, Cambridge: Cambridge University Press. Dipla, A. 2009, "Eos and the Youth: a Case of Inverted Roles in Rape", *MAA* 9.1, 109-133.

⁴ Among more recent studies about the nature of narration the author could have referred to –the classical by now- work of Stansbury-O'Donnell, M.D. 1999, *Pictorial Narrative in Ancient Greek Art*, Cambridge/New York: Cambridge University Press.

numbers— whereas they refer to catalogue numbers. This arrangement can be said to be a trifle confusing. Overall, one may say that the layout is neither organised nor helpful.

Under the aforementioned conditions, one wonders whether reprinting the original publication, without substantial updating, was indeed worthwhile, especially in view of the fact that the original is readily available on-line, to read or to download in pdf format.

Table of Contents

Foreword. List of plates Abbreviations. Introduction 1. Vases found at Alcácer do Sal 2. Vases acquired abroad. Mycenaean No. 1 Geometric No. 2 Corinthian Nos 3-5 Cypriot No. 6 Attic Black-figure Nos 7-17 Attic White lekythoi Nos 18-21 Attic Red-figure Nos 23-32 Attic Plain Black Nos 33-38 Italiote Nos 39-41 Apulian No. 42 Paestan No. 43 Campanian Nos 44-45 Cumaeian No. 46 Hellenistic Nos 47-49 Roman No. 50. Bibliography. Index I — Ancient authors quoted. Index II — Modern Authorities. Index III — Painters, Groups. Greek Vases in Portugal. A New Supplement. Plates.

Dr. Anthi Dipla
anthidipla@tutors.eap.gr

Hans v. Mangoldt, *Makedonische Grabarchitektur. Die Makedonischen Kammergräber und ihre Vorläufer, Band I: Text, Band II: Tafeln und Karten*, Tübingen-Berlin 2012.

Το νέο στοιχείο που προσκομίζει στο δίτομο (κείμενο-πίνακες και χάρτες) καλοτυπωμένο σύγγραμμα του ο Hans v. Mangoldt (διατριβή) με αντικείμενο τους λεγόμενους (θαλαμωτούς) Μακεδονικούς τάφους (με καμαρωτή οροφή) είναι ότι μέσα σε 441 σελίδες κειμένου (συμπεριλαμβάνονται και τα ευρετήρια κλπ.), 8 χάρτες και 146 πίνακες φωτογραφιών, ο συναξαριστής συγγραφέας αποπειράται (και τελικά το κατορθώνει) με εντυπωσιακό τρόπο και με αξιοσημείωτη μεθοδικότητα, να συγκεντρώσει σε ένα πλήρη περιγραφικό κατάλογο, το σύνολο κατά πως φαίνεται των απανταχού στον αρχαίο κόσμο εντοπισθέντων χαρακτηριστικών μνημείων της συγκεκριμένης κατηγορίας. Ταυτόχρονα επιχειρείται και το εγχείρημα της ομαδοποίησης σε ξεχωριστή ενότητα, όσων προδρομικών μορφών του τύπου ο συγγραφέας υποστήριζε την ύπαρξη, ασχέτως του εντοπισμού μνημείων –αρχαιοτέρων της εμφάνισης των μακεδονικών τάφων–, στα οποία η επί μέρους χρήση (και γνώση) του τόξου είναι εμφανής και πρόδηλη. Το όλο έργο επιτυγχάνεται με την λειπομερή και τελειοθηρική τρόπον τινά αποδελτίωση πλήθους εντύπων, άρθρων και μονογραφιών σε διάφορες γλώσσες— έως και δυσεύρετων— ακόμη και όσων είδαν το φως της δημοσιότητας σε εντελώς πρόσφατους χρόνους. Οπωσδήποτε το νέο δημοσίευμα έρχεται να αντικαταστήσει στο διεθνή χώρο οποιαδήποτε σύνθεση του θέματος κατά το παρελθόν που σκοπό της είχε την συγκέντρωση και το σχολιασμό της σχετικής πληροφόρησης.

Οι παρατηρήσεις που θα μπορούσε να διατυπώσει ο καλόβουλος κριτικός αναφορικά με το σύγγραμμα του Hans v. Mangoldt (στο εξής, HvM) συνοψίζονται στα εξής ολίγα πλην όμως καιρία, πιστεύω. Σκέψεις στις οποίες καταλήγει ο αναγνώστης μετά τη σφαιρική αξιολόγηση των παρατιθεμένων.

Σωστά παρατηρείται στο έργο, ότι εκτός από ελάχιστες περιπτώσεις μνημείων (στο μακεδονικό χώρο) που κατά τον HvM αποτελούν προδρομικές μορφές της κατηγορίας [αίφνης ο τάφος της Κατερίνης (σελ. 53-55, A10), ο τάφος της Ευρυδίκης (σελ. 291-294, B135)], η πληθώρα των αρχιτεκτονημάτων, τουλάχιστον των πολυπληθέστερων του μακεδονικού χώρου, χρονολογείται (από μέρους των ανασκαφέων και των λοιπών ερευνητών) στον προχωρημένο 4^ο αι. π.Χ. και στις αρχές του επόμενου. Δεν παρέχεται, ωστόσο, από τον συγγραφέα ικανοποιητική εξήγηση της εμφάνισης και διάδοσης του φαινομένου, ως πολιτισμικό αγαθού. Όπως και δεν αιτιολογείται με ισχυρά κριτήρια η ύπαρξη, από αυτή την άποψη, προδρομικών του τύπου μνημείων και η εν γένει ουσιαστική διαφοροποίησή τους από τα υπόλοιπα του καταλόγου.